

## POLITIČKI DISKURS

(Prijevod iz zbornika *The Handbook of Discourse Analysis*,  
ur: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen i Heidi E. Hamilton.  
Blackwell Publishers, Massachusetts, Oxford, 2001., 398-411.)

### Uvod

Proučavanje političkog diskursa, kao i proučavanja ostalih područja analize diskursa, pokriva širok spektar tema i koristi velik broj analitičkih metoda. Možda i više nego kod ostalih područja diskursa, odmah na početku mora se uzeti u obzir misaona i ponekad dvosmislena priroda izraza *politički diskurs*. Izraz upućuje na barem dvije mogućnosti: prvo, diskurs koji je sam po sebi politički, i drugo, analiza političkog diskursa kao primjera jednog od tipova diskursa, bez posebnog upućivanja na politički sadržaj ili kontekst. No, stvari mogu postati u još većoj mjeri zbunjujuće. Budući da se po nekim definicijama gotovo svaki diskurs može smatrati političkim (Shapiro, 1981), tada su sve *analize* diskursa potencijalno političke i time, na određenoj razini, *sve* diskursne analize politički su diskurs.

Ta moguća zbunjujuća situacija nastaje uglavnom zbog definicija političkog u smislu općih tema kao *moć, sukob, kontrola* ili *dominacija* (vidi Fairclough, 1992a, 1995; Giddens, 1991; Bourdieu, 1991; van Dijk, 1993; Chilton i Schaffer, 1997) budući da bilo koji od tih pojmova može biti iskorišten u gotovo svakom obliku diskursa. Na primjer, u nedavnoj studiji psihoterapeutskog vježbenog instituta, Diamond (1995) upućuje na svoje proučavanje diskursa sastanka zaposlenika kao „političkog“ jednostavno zato što se govori o moći i upravljanju. O njima se, međutim, govori na različitim razinama: na međuosobnoj, osobnoj, institucionalnoj i obrazovnoj razini te na različite strateške načine (Chilton, 1997). Smatrajući sve diskurse kao *političke*, u najopćenitijem smislu, možemo doći u opasnost od pretjeranog uopćavanja pojma *politički diskurs*.

Možda bi mogli izbjeći te poteškoće ako jednostavno ograničimo predmet proučavanja na onaj koji se tiče samo formalnog/neformalnog političkog konteksta i političkih sudionika (Graber 1981), između ostalog, političara, političkih institucija, vlada, političkih medija i političkih pobornika koji djeluju u političkim okruženjima kako bi ispunili političke ciljeve. Prva procjena objašnjava kakva bi ograničenja mogli postaviti kada razmatramo politički diskurs, ali bi također mogla dopustiti razvoj. Na primjer, analitičari koji imaju namjeru predstaviti neki politički predmet

postaju, u određenom smislu, politički akteri i njihov vlastiti diskurs samim time postaje politički. U tom smislu, mnogo toga što se smatra *kritičkom lingvistikom* (Fairclough, 1992b) ili *kritičkom diskursnom analizom* (van Dijk, 1993; Wodak, 1995) odnosi se izravno na rad na političkom diskursu, ne samo zato što je materijal koji se analizira često formalno politički, nego i zato što su analitičari i sami postali politički akteri (vidi van Dijk, u ovom svesku).

Ali takvo ograničenje, kao i sva ograničenja, nije bez problema. Na primjer, kako bi se odnosili prema djelima Liebese i Ribaka (1991) o obiteljskim raspravama o političkim događajima? Je li to politički diskurs ili obiteljski diskurs o političkom? U neku je ruku oboje, ali možda se jednostavno radi o tome koji se dio želi istaknuti (vidi primjer u Ochs i Taylor 1992). Dok se ograničenja političkog teško mogu strogo održati, ipak su dobra za početak. Jednako tako, ako se može prihvatiti da je teško zamisliti potpuno objektivan i apolitičan iskaz o političkom diskursu, analitičari mogu, u najboljem slučaju, a i trebali bi, raščistiti svoje vlastite motivacije i perspektive. Tu se može raditi o postavljanju nekih „demokratskih“ ideala za diskurs s kojima se tada mogu usporediti drugi oblici političkog diskursa (Gastil, 1993) ili se može točno iznijeti svoje političke ciljeve u analizi političkog diskursa (kao što je slučaj s velikim brojem kritičkih lingvisti: Fairclough, 1995; Wodak, 1995; van Dijk, 1993). Također se može opredijeliti za deskriptivniju perspektivu (Wilson, 1990, 1996; Geis, 1987) gdje bi glavni cilj bio razmotriti politički jezik prvenstveno kao diskurs, a tek onda kao politiku. Navedeni uopćeni pristup odgovorio bi na kritike Geisa (1987) koji tvrdi da mnoge studije o političkom jeziku otkrivaju vlastitu političku pristranost. Većina nas koji pišemo o političkom diskursu može to na nekoj razini i napraviti, ali dokle god se to otvoreno kaže ili izričito prihvati kao mogućnost, može se smatrati prihvatljivim.

## Proučavanje političkog diskursa

Proučavanja političkog diskursa postoje koliko i sama politika. Dokaz tomu je naglasak koji su Grci stavljali na govorništvo. Od Cicerona (1971) do Aristotela (1991) zanimanje se odnosilo na određene metode društvene i političke sposobnosti u dostizanju određenih ciljeva. Premda se Aristotel odlučio za formalniji pristup ovim općim ciljevima, glavno načelo artikuliranja informacija o politikama i djelovanjima za opće dobro ostalo je nepromijenjeno. Takav opći pristup nastavlja se i danas.

Suvremena proučavanja govorništva pokazuju više samosvijesti i sučeljavaju se s predmetima komunikacijskih znanosti, povijesnih struktura, društvenih teorija i političkih znanosti (za pregled vidi Gill i Whedbee, 1997). Postoji duga tradicija zanimanja za politički diskurs, ako se politička analiza diskursa promatra u širem lingvističkom smislu (kako bi se možda trebali definirati svi oblici diskursne analize: vidi Fairclough i Wodak, 1997), ali tek od ranih osamdesetih ili devedesetih rad u tom području dolazi u prvi plan. Doista, Geis (1987) tvrdi kako je prvi tekst s istinski lingvističkim usmjerenjem na politički jezik/diskurs upravo njegov. Postoji određena istina u tom argumentu, ali bez otvaranja rasprave o tome što je, a što nije

lingvistika, mnoge ranije studije o *društvenoj semiotici* i *kritičkoj lingvistici* bi se trebale uključiti u opći lingvistički pogled na politički diskurs (Fowler et al. 1979; Chilton 1990, 1985; Steiner 1985). Dok je jezik uvijek očiti centar političkog diskursa, ono što se mijenja je ravnoteža između lingvističke analize i političkog komentara. Međutim, nije uvijek jasno kako odrediti tu ravnotežu.

## Politički diskurs: prikaz i preoblika

U suvremeno je doba Orwell možda prvi privukao pozornost političkom potencijalu jezika. To se može primijetiti u njegovom istaknutom djelu *Politika i engleski jezik*, gdje razmatra načine na koje se jezik može koristiti u manipulaciji umom i predlaže kako su „politički govor i pismo većinom obrana neobranjivog“ (1969: 225). Njegovi primjeri su tipovi obrnute logike (koji su književno detaljizirani u njegovoj knjizi *1984*) i pojavljuju se u mnogim sadašnjim radovima o političkom diskursu. Primjeri uključuju korištenje izraza „smirivanje“ kada se govori o bombardiranjima bespomoćnih seljaka ili korištenje izraza „popravljanje granice“ kada se govori o premještanju ili jednostavno uklanjaanju tisuće seljaka iz njihovih domova.

Orwella je zabrinjavao opći pad korištenja engleskog jezika, a za taj pad najodgovorniji su bili političari. Upravo su oni odgovorni za stvaranje onoga što Amerikanci zovu „magla“, a Britanci „političko baljezgarenje“ (vidi Neaman i Silver 1990:320). Na primjer, američka mornarica opisala je visoke valove kao „klimatske poremećaje u sučelju mora i zraka“ dok je u sedamdesetima novinarski tajnik predsjednika Nixona skovao frazu „preopterećenje biosfere“ za prenapučenost (neki službenici vlade zvali su to „demografska napregnutost“) (vidi Neaman i Silver 1990: 317–21). Britanci nisu iznimka od takvih pretjeranih leksičkih proizvoda. Protuvandalski odbor Okružnog vijeća Wolverhamptona dobilo je naziv „Radna skupina za urbanu zaštitu i okolišnu svijest“ (Neaman i Silver, 1990: 321).

Međutim, u slučaju političkog jezika problem nije manipulacija, već cilj te manipulacije. Čini se kako političari žele prikriti ono negativno u određenim izjavama kako narod ne bi vidio istinu ili užas s kojim se suočava. To je glavna bit Orwellovih komentara i uvijek iznova izranja kroz rad o političkom diskursu, ali s drukčijim razinama isticanja i analize. Utjecajno djelo politologa Murraya Edlemana (1971, 1977, 1988) odražava Orwellovu zabrinutost i baca pogled na simboličnu manipulaciju stvarnosti za ostvarivanje političkih ciljeva. Na malo usmjereniji politički način Pêcheux (1982, 1978) je, slijedeći Althusserovu tvrdnju da ideologija nije samo apstraktni sustav misli nego se ostvaruje u raznovrsnim materijalnim oblicima, krenuo u proučavanje diskursa kao jednog tipa materijalnog oblika. Pêcheux tvrdi kako značenje riječi postaje preobličeno ovisno o tome tko ih koristi ili, prema Foucaultu (1972), u odnosu prema određenoj „diskursnoj formaciji“. Ovdje su riječi (i njihov odnos) u jednoj formaciji drukčije tumačene unutar druge formacije. Konzervativni ili desničarski pogledi na pojmove kao „društvena korist“ i „obrambeni troškovi“ mogu se uvelike razlikovati od tumačenja dostupnih unutar socijalističkog ili ljevičarskog diskursa (vidi ispod).

Glavno načelo je načelo preoblike. Slične riječi i fraze mogu se drukčije protumačiti u različitim ideološkim okvirima. Izravno povezan s tim procesom je pojam „prikaza“. Prikaz se odnosi na to kako je jezik iskorišten na različite načine da prikaže ono što znamo, vjerujemo i možda mislimo. U osnovi postoje dva pogleda na prikaz: univerzalistički i relativistički (Montgomery 1992). Univerzalistički pogled pretpostavlja da naš svijet razumijemo u odnosu na skup univerzalnih konceptualnih osnova. Jezik u tom smislu jednostavno odražava ove univerzalne mogućnosti. Jezik je sredstvo za izražavanje našeg sustava misli koji je neovisan od samog jezika. Relativisti vide jezik i misli kao neraskidivo povezane. Naše razumijevanje svijeta unutar relativističke perspektive pod utjecajem je dostupnih jezičnih resursa. Posljedice unutar političkog konteksta ovdje su očite. Da bi vam ostali vjerovali, radili ono što želite da rade i gledali na svijet na način koji najviše pogoduje vašim ciljevima, morate manipulirati ili barem obratiti pozornost na jezična ograničenja oblika prikaza.

Dok mnogi analitičari prihvaćaju relativističku prirodu prikaza u jeziku, npr. kako nam iskustvo o svijetu nije dato izravno već posredstvom jezika, postoji sklonost pretpostavci kako je politički vođen prikaz većinom negativan. Na primjer, u Faircloughovom (1989) pogledu na kritičku lingvistiku/diskurs politički diskurs kritizira se kao „oblik društvene prakse sa zloćudnom društvenom svrhom“ (Torode, 1991: 122). Alternativni cilj je „diskurs koji nema nikakvih skrivenih ciljeva za bilo kojeg sudionika, već je iskreno pokrenut u suradničkom duhu u svrhu postizanja razumijevanja i kompromisa“.

Primjeri takve zloćudne svrhe istaknuti su u radu političkog diskursa koji se naziva „nukespeak“ [atomski govor, op.prev.]. Jasno je da je sam naziv „nukespeak“ stvoren po uzoru na Orwellov slavni „newspeak“ [novogovor, op.prev.] gdje se pretpostavljalo kako se manipuliranjem ili ograničavanjem mogućnosti u jeziku može manipulirati ili ograničavati mogućnosti u mišljenju. Chilton (1985) i ostali tvrde, koristeći niz analitičkih tehnika, kako se u političkom diskursu o nuklearnom oružju pokušava lingvistički ukloniti negativne asocijacije. Primjer kod Montgomerya (1992:179) ističe tu činjenicu (vidi također Moss, 1985):

strateško nuklearno oružje – velika nuklearna bomba goleme razorne moći

taktičko nuklearno oružje – malo nuklearno oružje goleme razorne moći

unaprijeđeno radioaktivno oružje – neutronska bomba (uništava ljude, ne građevine)

demografsko ciljanje – ubijanje civilnog stanovništva

U ovom primjeru Montgomery koristi vrstu prevođenja u kojoj eksplicitno pokušava pokazati kako jezik na lijevoj strani crtica manipulira stvarnošću koja je prikazana prijevodom s desne strane. Za Montgomerya, jezik nuklearnog oružja je očito „nejasan i eufemistički“.

## Sintaksa, prijevod i istina

Sličan i srodan dokaz onome prikazanom u Montgomeryevom radu stvoren je specifično u slučaju sintakse (Montgomery, 1992; Simpson, 1988, 1993; Chilton, 1997). Na primjer, sustav „prijelaznosti“ (Halliday, 1985) daje niz izbora za opis „onoga što se događa u svijetu“. Jedan takav izbor naziva se „materijalnim procesom“ gdje se ono što se događa može opisati kao *radnja*, *prijelazna radnja* ili *događaj*. Primjer iz Goodmana (1996: 56) jasno prikazuje te mogućnosti:

### *Radnje*

a) The soldier	fired
[Vojnik]	[je pucao]
(vršitelj)	(materijalni proces: radnja)

### *Prijelazne radnje*

b) The soldier	killed	innocent villagers
[Vojnik]	[je ubio]	[nevine seljake]
(vršitelj)	(materijalni proces: prijelazna radnja)	(cilj)

### *Događaj*

c) Innocent villagers	died
[Nevini seljaci]	[su poginuli/umrli]
(cilj: materijalni proces)	(materijalni proces: događaj)

Goodman (1996: 57) govori o mogućim razlozima ovakvih izbora, predlažući:

„Autori sa stručnim zanimanjem za oružje (u specijaliziranim časopisima) mogu posjedovati cilj skrivanja boli i razaranja koje oružja uzrokuju. Pisци koji su na istoj strani kao vojnici također mogu imati za cilj skrivanje odgovornosti njihove vojske za smrt nevinih civila.“

Premda Goodman piše u 1996., može se primijetiti sličnost s Orwellovim komentarima oko pedeset godina ranije (vidi također Chilton, 1997; Stubbs, 1996). Dok mnoge Goodmanove tvrdnje mogu biti istinite, Fairclough (1995) opaža kako su takve tvrdnje često stvorene oko jedne izolirane izjave te ne uzimaju u obzir tekstualni ili povijesni kontekst proizvodnje. Netko bi mogao, na primjer, odlučiti prikazati rečenice koje je Goodman istaknuo tako da na poseban način poreda događaje za slušatelja:

## Obavijest

Nevini seljaci poginuli su prošlu noć. Na njih su pucali vojnici. Vojnici su oni koji su ih ubili!

U prvoj rečenici istaknuti su seljaci, a ne vojnici. Može se tvrditi, kako to Goodman tvrdi, da takav oblik skriva one koji su odgovorni. Međutim, ne samo da su u iduće dvije rečenice istaknuti oni koji su odgovorni, već i sam kontrast stvoren njihovim izostavljanjem iz prve, a ne sljedećih rečenica, može dovesti čitatelja nazad do prve rečenice kako bi potvrdio njihovu isprva skrivenu odgovornost. Pozivajući čitatelje/slušatelje da ponovno pročitaju prvu rečenicu taj mali tekst može naglasiti ne samo odgovornost vojnika, već i njihovo nastojanje da tu odgovornost izbjegnju.

Međutim, problemi prikaza nisu nužno povezani samo uz specifične sintaktičke preoblike: bez bilo kakve vidljive manipulacijske namjere može se doći do osobne i političke ciljeve relativno nekontroverznim strukturnim odabirima. Razmotrimo opće područje evidencijalnosti. Evidencijalnost se odnosi na način na koji oblici dokaza postaju gramatikalizirani u različitim jezicima i na stav koji se zauzima ili preuzima prema tim dokazima (vidi radove u Chafe i Nichols, 1986) jer nije svaki dokaz iste vrste. Postoji složen međuodnos između stvari kao što su vjerovanja, pretpostavke, zaključci i tjelesna iskustva (vid, sluh, njuh, dodir, itd.): *Vidio sam Johna jučer; vjerujem da sam vidio Johna jučer; rečeno mi je da je John viđen jučer; moguće je da je John viđen jučer.*

U studiji o političkom diskursu netom prije ulaska Amerikanaca u Zaljevski rat 1990., Dunmire (1995) tvrdi kako su novinski članci u *New York Timesu* i u *Washington Postu* i izjave predstavnika američke vlade aktivno pridonijele pripremanju SAD-a za intervenciju. Postigli su to premještanjem svojeg interesa s iračke invazije na Kuvajt na niz tvrdnji o mogućem napadu na Saudijsku Arabiju. Dunmire tvrdi kako se kroz povećanu uporabu imenskih surečenica prijetnja iračkog napada na Saudijsku Arabiju pretvorila iz pretpostavki u prihvaćenu činjenicu.

Jednako tako, moguće je da u nekim slučajevima nije samo sintaktička forma ona koji nosi političke implikacije, već i relativni raspored određenih sintaktičkih odabira. Stubbs (1996) rad o rasporedu oblika *ergativa* u dva školska udžbenika zemljopisa može se upotrijebiti kako bi se dokazala ta tvrdnja. Stubbs (1996:133) objašnjava kako su ergativi glagoli koji:

„mogu biti prijelazni i neprijelazni i dopuštaju da isti imenski skup bude objektni skup u prijelaznim surečenicama te subjektni skup u neprijelaznim“:

nekoliko tvrtki *zatvorilo je svoje tvornice*

tvornice *su se zatvorile*

tvornice *su zatvorene*“

Važna činjenica je da ergativi imaju vršiteljsku i nevršiteljsku uporabu. To dopušta ergativima, kao prijelaznost u aktivnim i pasivnim rečenicama, da ih se koristi različito, ovisno o ideološkim ciljevima teksta.

Koristeći računalnu analizu dvaju različitih tipova školskog teksta, jednog s činjeničnim gledištem na antropogeografiju (tekst G) i jednog koji je zauzeo gledište zaštite okoliša (tekst E), Stubbs je otkrio značajne razlike u rasporedu između dvaju tekstova:

„Ovisno o dužini teksta, tekstovi G i E imaju gotovo jednak broj ergativa: nešto manje od jednog na sto riječi teksta. Međutim, raspored prijelaznih, pasivnih i neprijelaznih izbora znatno je drukčiji ( $p < 0.001$ ). Tekst E ima puno više prijelaznih oblika s proporcionalno manje pasiva i neprijelaznih oblika. Dosljedno isključivoj usredotočenosti na odgovornost za ekološku štetu, tekst E izražavao je uzročnost i vršenje radnje puno češće.“ (Stubbs, 1996: 137)

Očito je kako je autor teksta E prihvatio eksplicitnu političku ulogu unutar teksta i to je otkriveno kroz gramatičku i rasporednu analizu određenih glagolskih oblika.

Ideja da slične gramatičke kategorije mogu djelovati na različite načine zastupljena je kod Kressa i Hodgesa (1979) koji tvrde da se nekoliko različitih tipova strategija može podvesti pod opći naziv *negacije*. Istražuju uporabu različitih mogućnosti dostupnih političarima koje im omogućuju da izgovore neke kontrastne alternative onome što kažu: Slažem se s vama, *ali...*, to je točno, *međutim...*, shvaćam vaše stajalište, *ali...*. Međutim, te stilističke pretpostavke preklapaju se s ostalim razinama strukture kao što je diskurs. I doista, oblici kao što su *ali*, *međutim*, *ipak* itd. sada su uobičajeno nazvani obilježjima diskursa (Schiffrin, 1987; Gastil, 1993; vidi Schiffrin, ovaj svezak). Wilson (1993) se prema tim oblicima eksplicitno odnosi kao obilježjima diskursa i predlaže da mogu djelovati razlikovno u označavanju ideoloških kontrasta. U bilo kojoj analizi studentskih debata o određenim političkim temama zabilježeno je kako se veznik ‘i’ može koristiti ili za planiranu koordinaciju (kao X, Y i Z) ili neplaniranu koordinaciju (kao X i Y i Z). Izbor se odnosi na način na koji se želi iznijeti elemente povezane s ‘i’. U političkom smislu, neplanirana koordinacija koristi se tamo gdje se te elemente želi prikazati neovisnima (Škotska i Engleska i Wales i Sjeverna Irska), dok planirana koordinacija prikazuje elemente kao prirodno povezane (Škotska, Engleska, Wales i Sjeverna Irska).

## Politika, prikaz i tekstualna proizvodnja

Sasvim je jasno da su jezične mogućnosti za prikaz svijeta glavna zanimacija političkog diskursa, ali tu su također pitanja radnje i tekstualne proizvodnje. Izrazi unutar političkog konteksta rijetko su izolirani gramatički slučajevi; oni djeluju unutar povijesnih okvira i često su povezani s ostalim srodnim izrazima ili tekstovima (Bakhtin, 1981). Na primjer, 1993. britanski premijer odgovorio je na pitanje u Donjem domu parlamenta na sljedeći način:

„Premijer John Mayor: „Ako njegove napomene upućuju na to da bi trebali sjesti i *razgovarati* s gospodinom Adamsom i Privremenom IRA-om, mogu reći samo da bi mi to *okrenulo želudac* kao i mnogim uvažanim zastupnicima; mi to *nećemo napraviti*. Kada i ako se dogodi potpuni kraj nasilja i kada i ako

se taj kraj nasilja utvrdi na jedno znatno duže vrijeme, *razgovarat* ćemo sa svim ustavnim strankama koje imaju svoje izabrane predstavnike. *Neću razgovarati* s ljudima koji bezobzirno ubijaju.“ (Hansard službeno priopćenje, 1. studenog 1993., 35. str.)

Unatoč ovoj izjavi, 15. studenog 1993. Gerry Adams, vođa Sinn Feina, tvrdi kako je britanska vlada uključena u poduže razgovore sa Sinn Feinom. Tu tvrdnju britanska je vlada odbacila, ali Adams je nastavio tvrditi kako je Mayor prekinuo razgovore „na molbu svojih unionističkih saveznika“ (Belfast Telegraph, 15. prosinca 1993.). Sljedećeg dana Sir Patrick Mayhew, državni tajnik Sjeverne Irske, na pitanje televizije BBC jesu li ljudi koji se mogu smatrati predstavnicima ili glasnici britanske vlade bili u kontaktu sa Sinn Feinom ili IRA-om odgovorio je s „Ne, nisu“. Kontroverza oko vladinog kontaktiranja s IRA-om ponovno je izašla na površinu kada je Mayhew 22. studenog objavio: „Nitko nije ovlašten da *razgovara* ili pregovara u ime britanske vlade sa Sinn Feinom ili bilo kojom drugom terorističkom organizacijom“ (Belfast Telegraph, 15. prosinca 1993.). Međutim, izvještaji u novinama *Observer* kasnije tijekom tjedna prisilili su vladu na priznanje kako su bili u kontaktu s IRA-om zbog IRA-ine mirovne ponude u veljači te godine.

I novinari i unionistički političari sada su počeli tvrditi kako ih je vlada u najboljem slučaju krivo izvijestila, a u najgorem im je lagala (vidi komentare Iana Paisleya u Hansardu, 29. studenog 1993: 786). Vlada je ustrajala u tvrdnji kako su bilo kakvi kontakti održavani na distanci. Dana 28. studenog Sir Patrick je priznao kako su sastanci održavani već tri godine. Sljedećeg dana je u Donjem domu morao odgovarati za raskorak između izjava i djela vlade.

Glavne tvrdnje koje je Mayhew iznio u Donjem domu sažete su i parafrazirane u Wilsonu (1993:470) kako slijedi:

- (1a) Nismo *razgovarali* s IRA-om, imali smo komunikacijske kanale/kontakte.
- (1b) Nismo nikoga *ovlastili* da razgovara s IRA-om.

U prvom slučaju predstavljen je semantički kontrast između *razgovora* i *kommunikacije*, gdje izjava naizgled tvrdi kako britanska vlada nije imala verbalnog kontakta, ali je komunicirala s IRA-om koristeći izabrane komunikacijske kanale. U (1b) negacija je upotrijebljena u kontekstu određene vrste presupozicijskog glagola koji posjeduje dvije moguće interpretacije, a obje su jednako prihvatljive:

Nismo nikoga ovlastili da razgovara s IRA-om, pa nitko i nije.

Nismo nikoga ovlastili da razgovara s IRA-om, premda netko jest (neovlašteno).

Na koju se od ovih izjava mislilo nije se nikad razjasnilo u započetim raspravama. Međutim, kako je mnogo političara tada istaknulo, problem nije bio je li vlada imala komunikacijske kanale s IRA-om, već kako su John Mayor (i državni tajnik u ostalim izjavama) upućivali svojim komentarima na to („*razgovarati* s gospodinom Adamosom i Privremenom IRA-om... bi mi *okrenulo želudac*“) kako britanska vlada ne bi imala *nikakvog* kontakta s IRA-om sve dok oni ne bi prestali s nasiljem. Za



neke političare koji su slušali prvotne tvrdnje Johna Mayora bilo kakav kontakt na bilo kojoj razini, ovlašten ili neovlašten, pobija takve tvrdnje.

Taj događaj sadrži sklop tekstualnih i povijesnih problema kao i primjere osobitih oblika prikaza. Oslikava potrebu argumenata o političkoj manipulaciji da iskoriste veće jezične strukture kao i opću gramatiku i pojedinačne riječi ili fraze.

To ne smanjuje značaj pojedinačnih riječi ili fraza u raspravi o političkom diskursu; namjera je da se istaknu ostali važni aspekti u ograničavanju političkog diskursa. Ali čak i na razini riječi i fraza, kako je pokazao Stubbs, moguće je kako nije važna pojedinačna pojava nekog izraza nego skupovi kolokacijskih odnosa koji onda proizvode i koriste ideološke sheme kako bi potvrdili ili ponovno potvrdili određene poglede na svijet. Na primjer, Stubbs (1990: citirano u Stubbs, 1996: 95) je analizirao novinski tekst o neredima u južnoj Africi i pokazao kako su crnci i bijelci često opisivani različitim skupovima riječi (vidi Wodak i Reisingl, ovaj svezak):

„Crnci djeluju u *ruljama*, *gomilama*, *skupinama*. Tvore *milijune*, koji žive u *gradskim općinama* i *plemanskim zavičajima*. Oni se *gomilaju* u *tisućama* i sljedbenici su *nacionalističkih vođa*. Ali bijelci (za koje se također izvještava kako su počinili nasilje) su *pojedinci* ili *ekstremisti*. Nagoviješta se kako su drukčiji od ostalih (normalnih) bijelaca.“

Na srodnoj razini postoji mogući problem s nekim prethodno navedenim primjerima političkog prikaza, a to je da relativizam utječe na sve, uključujući i analitičare. Deskriptivni i manipulativni element je u analizama koje obrađuju načine u kojima prikaz može postati sistematično strukturiran za određeni učinak izvan svake sumnje. Međutim, izvedene implikacije mogu ponekad biti više političke nego analitičke. Na jednoj razini postoji tvrdnja da se herojski izrazi za oružja, kao *tomahawk*, *mirotvorac*, *Oko Sokolovo*, itd. (Moss, 1985: 56) ili promjena redoslijeda događaja (aktiv i pasiv) koriste za preobličavanje svijeta za slušatelje na taj način da je istina ili stvarnost ili događaj prikriven. Ne sumnjam da je to istinito, ali skupa s Horkheimerom (1972) i Garfinkelom (1967) ne vidim sudionike komunikacije kao potencijalne „interakcijske“ nezalnice već, kako Giddens (1991) predlaže, društvene aktere sposobne za izbor, bez obzira koliko su uvjeti ograničeni. Kao što Giddens kaže, vršitelj radnje koji nema izbor više nije vršitelj.

Jednako tako, budući da je prijelazni sustav u sintaksi engleskog dostupan svim govornicima engleskog jezika, slušatelji ne moraju shvatiti alternativne prikaze svijeta točno onako kako su pošiljalci poruke namjeravali. Kako je prethodno navedeno, preoblika pasivne rečenice u stvaranju u aktivnu rečenicu u primanju sasvim je ostvariva. Doista, istraživanja u obradi političkih informacija jasno pokazuju da je primanje i tumačenje poruke pod utjecajem kognitivne pristranosti (St Evans, 1989). Jednom kad je informacija kodirana u memoriju u jednom skupu pojmova, nije vjerojatno da će se primiti i shvatiti u drugom, alternativnom skupu koji je prikazan u određenom trenutku. Na primjer, ljudi koji su svoj pogled na crnce oblikovali kao osobito negativan teško da će se prilagoditi onom pogledu u vijestima koje su pročitali ili čuli koji prikazuje crnce na pozitivniji način. Međutim, to ne znači da nema mogućnosti za promjene. Pogledi se mogu promijeniti ako tijekom vremena

imaju pristup suprotnim dokazima prikazanima na određeni način, a dio te promijene bit će, naravno, kroz različite jezične prikaze. Međutim, činjenica je kako će određene pristranosti nadjačati strukturni prikaz.

To se može jasno vidjeti u pokušajima da se oblikuje ideološko razmišljanje u računalnoj formi. Jedan od najpoznatijih sustava je POLITICS (vidi Carbonell, 1978; vidi također Hart, 1985). To je program napravljen kako bi protumačio političke događaje u odnosu na različite ideološke okvire. Na primjer, ako je unos (2), onda je rezultat konzervativnog tumačenja (3), a liberalnog tumačenja istog događaja (4):

(2) Kongres Sjedinjenih Američkih Država izglasao je financiranje projekta podmornice Trident.

*Konzervativno tumačenje:*

- (3) a. Kongres Sjedinjenih Američkih Država želi da vojska Sjedinjenih Država bude jača.  
b. Kongres Sjedinjenih Američkih Država treba biti snažan da zaustavi komunističko širenje.

*Liberalno tumačenje:*

- (4) a. Kongres Sjedinjenih Američkih Država boji se zaostajanja u utrci naoružanja.  
b. Sjedinjene Države trebale bi pregovarati kako bi zaustavile utrku naoružanjem. (preuzeto iz Carbonell 1978: 30)

Upućivanje na utrku naoružanjem i prijetnju komunizma dolazi iz vremena sustava POLITICS. Glavna poanta je da takvi sustavi uglavnom djeluju na osnovi ključnih prijedloga u unosu. Oni se tada povežu s određenim skriptama ili okvirima (Schank i Ableson, 1977); na primjer, što bi SAD trebao napraviti u slučaju nuklearne prijetnje. Te skripte nude mehanizam za grupiranje zaključaka i definiranje konteksta u kojem bi se tumačenje trebalo obaviti. Takvi konteksti modificirani su u odnosu na određene ideološke formacije (konzervativne ili liberalne). Moguće je ugraditi specifična ograničenja sintaktičke analize koja bi bila osjetljiva na strukturalnu dimenziju sintakse, ali glavna obilježja za sustav su elementi kao 'Kongres' i 'financiranje', a ne nužno njihova sintaktička ugrađenost.

## O politici

Kao što je navedeno, sintaktički odabir bez sumnje utječe na tumačenje, ali na to se mora gledati u odnosu na ostale kontekstualne čimbenike i u odnosu na učinak samih leksičkih odabira. Wilson i Rose (1997) tvrde da su se problemi tumačenja koji su došli s jednim kontroverznim zakonodavnim dokumentom, Anglo-irskim sporazumom iz 1985., vrtjeli oko pojedinačnih leksičkih predmeta. Koristeći Sperberovu i Wilsonovu (1996) teoriju relevantnosti, Wilson i Rose opisuju kako jedan leksički predmet, u ovom slučaju *konzultacije*, nosi različita tumačenja sporazuma.

Taj kontroverzni zakonodavni dokument doveo je irsku i britansku vladu u neku vrstu zajedničkog sabora. Britanska vlada opisala je odnos kao odnos „konzultacija“ i modificirala to kao „samo konzultacije“, otkrivajući svoj pogled na to kako oni samo razgovaraju s irskom vladom koja nimalo ne utječe na njih. Irska vlada je, suprotno tome, vidjela „konzultacije“ kao proces utjecaja. Ne konzultira se nekoga osim ako se ne želi prihvatiti savjet te osobe. U tom slučaju, konzultacije su značile više od rasprave; to je bila *rasprava uz učinak*. Takvo objašnjenje dala je i unionistička stranka unutar Sjeverne Irske koja se izričito protivila sporazumu. S druge strane, Sinn Fein prihvatio je britansko tumačenje i zbog tog veoma suprotnog razloga (dakle, Britanci neće raditi ništa više od pričanja s irskom vladom) također su se protivili sporazumu. Poanta je, međutim, kako je u nebrojenim raspravama koje su se dogodile sintaksa prikaza imala vrlo mali učinak na ideološki umjetno tvorena leksička tumačenja.

Takvi sukobi oko leksičkog tumačenja nisu, naravno, ništa novo. Svakodnevne riječi, organizirane i strukturirane na osobite načine, mogu postati vezane uz politiku usmjeravajući mišljenje o određenim temama i s vrlo razornim učincima. Čak i proces izgovaranja nečijeg imena može postati politički čin kao što se dogodilo u neslavnim McCarthyevim procesima u pedesetima (vidi također Wilson, 1990: poglavlje 3).

McCarthyev inkvizicijski lov na komuniste stvorio je kontekst u kojem je „odavanje imena“ postalo glavno pitanje (vidi Navasky, 1982). McCarthyevi procesi podigli su pitanje o samom činu odavanja i što znači odati nekoga u određenim vrstama društvenog konteksta. Ako je netko odlučio odati imena, je li onda on „potkazivač“ ili „doušnik“? Na koncu, to je ovisilo o tome na kojoj se strani semantičke ograde nalazite. J. Edgar Hoover, upravitelj Saveznog istražnog ureda, bio je poprilično jasan u svojem stavu:

„Stigmatiziraju domoljubne Amerikance groznim nazivom „potkazivač“ dok ti građani ispunjavaju svoje građanske dužnosti izvještavajući poznate činjenice o zloj zavjeri ustavnim vlastima. Tim kritičarima bi bilo potrebno vrlo malo vremena da uzmu rječnik; Websterov neskraćeni svezak izričito tvrdi da je „doušnik“ onaj koji daje informacije bilo kakve vrste; potkazivač je onaj koji izvještava protiv nekoga optužbom ili žalbom. Potkazivač je često, a doušnik gotovo nikad, izraz sramote.“ (citirano u Navasky, 1982: xviii)

Kakav god razlog netko imao za dojavljivanje imena McCarthyevom odboru – a Navasky navodi da su se opravdanja kretala od zaštite države (gdje je izvjesni Manning Johnson priznao da bi lagao na sudu kako bi zaštitio svoju državu) do liberalne pobune (James Wechsler tvrdio je kako bi samo putem suradnje s odborom mogao dobiti pristup transkriptima procesa koje bi onda iskoristio kako bi napao sami odbor) – u slučajevima gdje su postojala imena mnogo analitičara preuzelo je jednostavniji alternativni pogled od Hooverovog: Navasky (1982) tvrdi vrlo izravno da je bilo tko tko je dojavljivao imena „bio potkazivač“.

Zanimljiva stvar u svemu tome nalazi se u odnosu onog što netko misli da riječ znači i kakav učinak uporaba te riječi ima van granica njenog središnjeg semantičkog

značenja. Hoover je prigovorio uporabi riječi „potkazivač“ ne zato što ne može biti, u određenom smislu, ispravno uporabljena za bilo koga tko odaje imena, već zato što donosi negativne konotacije i vjerovao je da činovi odavanja imena unutar konteksta potrage za komunistima i komunističkim simpatizerima trebaju biti viđeni kao pozitivni. Navasky preuzima suprotno viđenje; unatoč Hooverovim semantičkim argumentima, on ističe kako su oni koji su dojavljivali informacije sami sebe smatrali potkazivačima i kaže: „tako ću ih i ja zvati“ (1982: xviii).

Razmotrimo drugi kontekst gdje su uobičajene, svakodnevne riječi drukčije organizirane u diskursu stvaranja govora. Sljedeći ulomci uzeti su iz govora Neila Kinnocka, tada vođe laburističke oporbe u Britaniji, u utorak 2. lipnja 1987. na skupu Laburističke stranke u Darlingtonu u Engleskoj:

„nezaposlenost je zarazna bolest... ona zarazi cijelo gospodarsko tijelo... Ako su udovi teško oštećeni cijelo tijelo je onesposobljeno. Ako su regije ostavljene da trunu, cijela država je oslabljena...

...jednako kao što širenje nezaposlenosti, zatvaranja, viška radnika, propadanja... utječu na gospodarski život te regije, tako isti problemi u državi postupno prekriju cijelu državu.

...ako izmučeni dijelovi i ljudi Britanije ne postanu glasni, samo će postati zanemareni. Tiha bol ne budi nikakav odgovor.“

Ono što je jasno iz ovih ulomaka, a i mnogih drugih iz istog govora, je kako su semantička polja *bolesti* i *zdravlja* izražena u pokušaju da se ocrtaju ključne političke slike. Nešto od vokabulara korištenog u tu svrhu navedeno je ovdje:

lom, bolest, propadanje, lišavanje, zarazno, (zarazna) bolest, tijelo, snaga, (smežuranost), porezotine, udovi, šteta (velika), onesposobljeno (tijelo), oslabljeno, širenje (bolesti), propast, tegobe, izmučeni (dijelovi), bol, količina (opadanja), mrtvilo, otpad, nesreća, liječenje, briga, onesposobljeno, kratkovidno, blagostanje, kronično bolesno, žalost, hendikepirano, lijek, zaraza

Također je jasno da su mnogi od ovih izraza negativno određeni. Primjeri su *slabo* u suprotnosti s *jako*, *mrtvo* u suprotnosti sa *živo*, *opadanje* u suprotnosti s *oživljavanje* i *bolesno* u suprotnosti sa *zdravo*. Naravno, moguće je da Kinnock iskoristi te izraze da zaista priča o zdravstvenim problemima postojećih skupina ljudi, a u govoru bi korištenje riječi *hendikepirano* pripadalo u tu kategoriju. Ipak, većina riječi u području zdravlja koristi se izvan konteksta, to jest, u ovom slučaju, metaforički.

To je još jedan odraz Faircloughove (1995) središnje misli o tome da se ne gledaju izolirane rečenice, u ovom slučaju izolirane riječi. Premda se mnogo toga reklo o pojedinačnim riječima u političkom diskursu (Wodak, 1989; Hodge i Fowler, 1979; Geis, 1987; Bolinger, 1982), činjenica je da je u većini slučajeva kontekst ili odraženi oblik (Leech, 1995) riječi onaj koji nosi političku poruku. To je posebno točno u vezi Kinnockovih metaforičkih uporaba riječi. Kao što su Lakoff i Johnson

(1980) dokazali, metaforička uporaba može nam opisati svijet na takve načine tako da možemo na taj način svijet i razumjeti (opet prikaz: vidi Chilton i Ilyin, 1993). To je ono što Kinnock pokušava. Ono što želi je da razumijemo svijet na takav način da svi aspekti vlade Konzervativne stranke vode u bolest i propadanje.

Ovdje se radi, kao i kod POLITICS sustava tumačenja i ljudskog tumačenja Anglo-irskog sporazuma, o tome da neki ljudi, kao i neki sustavi, mogu od početka biti pristrani u svojem načinu tumačenja. Za takve pojedince, manipulacija prijelaznosti, ili drugi aspekti strukture, imaju vrlo malo učinka na tumačenje, što ne znači da takvi oblici strukture nemaju utjecaja negdje drugdje. Poanta je da postoji mnogo dimenzija jezika koje su uključene u političko izražavanje i sve one imaju mogućnost za politički učinak na svoj način. Čak i pojedini zvukovi mogu postati politički. Vrlo zapostavljeno područje političkog jezika je nešto što bismo mogli nazvati „politička fonologija“.

## Politički zvuci

U početku bi moglo biti teško shvatiti kako pojedini zvukovi mogu biti protumačeni kao politički, premda tamo gdje se politika smatra izravno povezanom s oblicima ideologije taj problem postaje kamen temeljac varijacijske sociolingvistike, a i šire (vidi Cameron, 1995; Lippi-Green, 1997). Istraživanja naglasaka jasno pokazuju da izabrane fonološke varijable mogu nositi politički teret. Samom svojom prirodom, fonološke varijable vezane su uz predmete klase, spola i narodnosti i samim time uz društvene i političke implikacije (o uporabi takvih varijabli na makrorazinama i na mikrorazinama: Wilson i O Brian, 1998).

Unatoč ovoj prirodnoj vezi između fonološkog rada u varijacijskoj sociolingvistici i političkih i društvenih činjenica, postoji nekoliko studija o fonološkom potencijalu u *izravnoj* konstrukciji političkog diskursa. Međutim, nema razloga da ta razina lingvističke strukture također ne bude dostupna za političku orijentaciju. Na primjer, postoje jasni dokazi kako je Margaret Thatcher prilagodila svoj govor na vrlo specifične načine kako bi se što više svidjela glasačima. U radu Gunna (1989; Wilson i Gunn, 1983) tvrdi se kako vodeći političari i politički pristaše mogu prilagoditi svoje fonološke sustave radi političkog učinka. Na primjer, tvrdi se kako je Gerry Adams preuzeo fonološke oblike tipične za dijalekte južne Irske i ugradio ih u svoj vlastiti fonološki sustav Belfasta. Slično tome, odabrani članovi Demokratske unionističke stranke, koji su na suprotnoj političkoj strani od Adamsovog Sinn Feina, prilagodili su ponešto od svoje fonologije u smjeru percipiranog i geografski (Sjeverni Antrim) lociranog dijalekta ulsterskih Škota. To znači da političari mogu izabrati *zvučati* ideološki/politički i da su takve prilagodbe primjetne javnosti. Istraživanja o pretvaranju (vidi Lambert et al. 1960) i manipulaciji određenim vrstama fonoloških varijabli kakve je primijetio Gunn (Wilson i Gunn, 1983) otkrila su kako su određene varijable povezane s političkim čimbenicima kao što su *unionizam* i *republikanizam* te uz opće društvene čimbenike kao što su *protestantizam*, *katoličanstvo*, *britanstvo* i *irstvo*. Preuzimanjem određenih alternativnih fonoloških oblika govornik se može promatrati kao veći katolik/Irac/republikanac ili veći protestant/Britanac/unionist.

## Zaključak i sažetak

Jedan je od glavnih ciljeva analize političkog diskursa pronaći načine na koje je jezični odabir manipuliran radi određenog političkog učinka. U našim raspravama jasno smo vidjeli da su gotovo sve jezične razine u to uključene. Većina uzoraka političkog diskursa može se povezati s različitim jezičnim razinama, od leksika do pragmatike. Na razini leksičkog odabira postoje studije takvih pojmova kao što su opterećene riječi, tehničke riječi i eufemizmi (Graber, 1981; Geis, 1987; Bolinger, 1982). U gramatici, kao što smo mogli vidjeti, postoje studije odabranih funkcionalnih sustava i njihove organizacije unutar različitih ideoloških okvira (Fowler i Marshall, 1985). Također, postoje studije o zamjenicama i njihovom rasporedu u odnosu na političke i ostale oblike odgovornosti (Maitland i Wilson, 1987; Wilson, 1990; Pateman, 1981; Lwaitama, 1988) te studije pretežno pragmatički orijentiranih predmeta kao što su implikature, metafore i govorni činovi (van Dijk, 1989; Wilson, 1990; Holly, 1989; Chilton i Ilyin, 1993).

Kao što smo prethodno raspravljali, definiranje političkog diskursa nije jednostavan problem. Neki analitičari definiraju političko toliko široko da bi se gotovo svaki diskurs mogao smatrati političkim. U isto vrijeme, formalno ograničenje na bilo koju definiciju koja govori da se treba raditi samo o političarima i najužim političkim događajima isključuje svakodnevni politički diskurs koji je dio ljudskih života. Ravnoteža je vrlo teška i možda je jedino što možemo očekivati od analitičara da raščiste na koji način gledaju na politički diskurs jer su i oni, baš kao i političari, ograničeni i manipulirani svojim vlastitim diskursom. Kao što smo vidjeli, u mnogo slučajeva (na primjer, Stubbs i van Dijk) tekst koji se analizira već je bio ocrtan kao specifični politički tip. Stubbs govori o tekstu koji je izabrao kao o „okolišnom“ a van Dijk o određenim govorima govori kao o „rasističkima“. U oba slučaja, društvene i političke prosudbe napravljene su prije nego je analiza započela. U drugim studijama (na primjer, Gunn i Wilson) podaci stvaraju svoju vlastitu priču i početno ograničenje obično je samo jezično, a političko se iskoristi kasnije kako bi se objasnilo zašto su se uzorci pojavili takvi kakvi jesu. Ne tvrdim da su ovo međusobno isključive alternative ili da jedna ili druga imaju neke osobite probleme. Svrha je oslikati način na koji neke analize mogu postati političke koliko i lingvističke te smatram kako se politički diskurs sastoji od oboje te mora dopustiti oboje.

Od ranih osamdesetih postoji rastuće zanimanje za područje političkog diskursa (sa studijama koje se pojavljuju diljem svijeta: vidi Chilton, 1997). Dok su mnoge studije prihvatile (eksplicitno ili implicitno) kritičku perspektivu (vidi van Dijk, ovaj svezak), postoje i razni drugi pristupi, od deskriptivnog do psihološkog. Bit je političkog diskursa, kao što smo primijetili, postići ravnotežu između jezične i političke analize. Možda smo prvo naglasili više nego drugo u ovom poglavlju budući da je, općenito gledano, to ono što razlikuje analizu političkog diskursa od političkog istraživanja kakav se nalazi, na primjer, u politologiji.

Trenutno u političkom diskursu vlada rastući trend kombiniranja društvene teorije s jezičnom teorijom (vidi Fairclough, 1992a; Wodak, 1995). Međutim, bit je da se ne izgubi jezična strogost radi društvenopolitičkih tvrdnji, ali i da se ne nastavi jednostav-

no proizvoditi jezično utemeljene analize koje ne uzimaju potpuno u obzir zašto su, u društvenom i političkom smislu, napravljene određene jezične odluke. Također se javlja i zahtjev za integriraniji semiotički pogled na javnu i političku komunikaciju koji kombinira analizu niza znakovno utemeljenih sustava (Kress i van Leeuwen, 1990, 1996). Ali određene središnje osobitosti će ostati, i moraju ostati, nepromijenjene u polju političkog diskursa, a za to je ključna uloga jezika i jezične strukture te njene manipulacije radi konstruiranja političke poruke i političkog učinka.

Preveo Igor Pištelak